

MODERNIZACE VÝUKY CIZÍCH JAZYKŮ

Modernizace výuky na vysoké vojenské škole je komplexní proces, který se dotýká všech stránek výchovně vzdělávací činnosti, tzn. stránky obsahové, organizační i metodické. Problém modernizace výuky nelze zúžit pouze na zavádění a používání nejnovějších technických prostředků, protože toto hledisko neodpovídá požadavkům dalších desetiletí. Modernizaci je třeba chápat z hlediska obsahu, organizačních forem, didaktiky a technizace výukového procesu.

Významnou součástí modernizace obsahu je nový výběr učiva, který by měl zajistit, aby na základě osvojení klíčových informací získal člověk takový rozhled, který mu umožní další studium podle svých potřeb v následujících letech případně desetiletích. Modernizace je ve své podstatě procesem trvalé a nikdy nepřestávající adjustace výchovně vzdělávacího procesu výchovně vzdělávacím potřebám společnosti.

Postupující a stále vyšší výchovně vzdělávací potřeby společnosti si doslova vynucují zrychlení modernizačních cyklů ve školství. Modernizace materiálně technické základny je pouze dílčí částí celkové modernizace, která zahrnuje přestavbu cílů, obsahu, metod, materiálních prostředků a forem celého vyučovacího procesu.

V užším slova smyslu je třeba chápat modernizaci výuky jako zavádění didaktické techniky a učebních pomůcek do výchovně vzdělávacího procesu. V každém případě se ale jedná o tendenci sblížovat školní výuku se současným pokrokem ve společnosti. Důraz klademe hlavně na to, aby zavádění nových metod a prostředků výuky sledovalo sociální a vědní pokrok.

Ten s sebou totiž logicky přináší i společenskou potřebu pracovat novým způsobem s informacemi, hledat nové cesty předávání vědomostí, formovat další dovednosti a návyky. V tomto období začíná škola pomalu ztrácet monopol na vzdělání. Největšími konkurenty se stává televize, rozhlas, tisk, síť kulturních, výchovných a vzdělávacích zařízení.

Modernizaci tedy nelze vidět jen v modernizaci učebních pomůcek a technických prostředků, jak se s tímto názorem někdy setkáváme v praxi. Žádný vyučovací stroj ani sebemoderněji vybavená učebna tuto složitou otázku modernizace vyučovacího procesu sama o sobě nevyřeší. Na čem tedy záleží stupeň modernizace výuky? Na učiteli: na jeho celkovém přístupu k posluchačům, k obsahu učiva,

k poznávacímu procesu, k cílům i k sobě. Smyslem modernizace je z e f e k t i v n ě t průběh pedagogického procesu a zlepšit výsledky a nikoliv pouze inovovat materiálně technické vybavení pracoviště.

Zavádění technických výukových zařízení a učebních pomůcek musí být podřízeno především pedagogickým cílům: modernizaci je třeba bezpodmínečně chápat jako nástroj zkvalitnění výchovných a vzdělávacích aktivit. Pedagogický proces musí být pojímán jako celek, kde je nezbytné specifikovat úkoly a cíle v závislosti na úrovni a vyspělosti posluchačů.

Učební pomůcky jsou jedním z problémů modernizace materiálně technické základny a je třeba je chápat jako prostředky v systému učení a vyučování. **Svůj význam nabývají teprve v kontextu zvolených didaktických metod výuky.** Učební pomůcky se v činnosti učitele stávají nástroji moderního přenosu informací, nástroji řízení a regulace učební činnosti posluchačů a nástroji kontroly této činnosti. Záleží pouze na tvůrčím přístupu pedagoga a jeho invenci, jak se dokáže během výchovně vzdělávacího procesu co nejlépe vyrovnat s problémem aktivity a pasivity, obohacování tvořivých činností, řešení otázky osobnosti posluchače a současně nezapomínat ani na sociologické a psychologické souvislosti.

Učitel, nikoliv pomůcka nebo technický prostředek, se stává zprostředkovatelem obrazové, dynamické, zvukové nebo kombinované informace na základě cíle a obsahu vyučovací hodiny. Záleží pouze na něm, jakou zvolí délku, četnost opakování, rychlost nebo statiku projekce, ozvučení, aby zabezpečil zvolenou výukovou strategii. Vždy je třeba si uvědomit, že použití názorných pomůcek nebo technických prostředků je účinné jen tehdy, je-li adekvátní výukové situaci.

Stupeň modernizace organizačních forem a metod práce vystupuje zřetelně do popředí při sledování úspěšnosti základního didaktického rozporu mezi individuální povahou procesu učení a hromadnými formami jeho organizace. Modernost vyučovacích metod je dána především stupněm jejich výchovně vzdělávací účinnosti, tzn. jak přispívají k dosažení výchovných cílů se zdůrazněním požadavku přiměřenosti.

Základem výchovně vzdělávacího procesu je proces učení jako nezastupitelný proces nabývání individuálních zkušeností. Při modernizaci vyučovacího procesu je třeba klást důraz na sociální učení, protože v důsledku někdy neuvážené technizace ve vzdělání vzniká nebezpečí jeho zvýšené redukce. Nelze souhlasit s prosazováním didaktické techniky do vyučovacího procesu za každou cenu: techniku je třeba využít vždy na základě respektování rozhodující úlohy osobnosti učitele.

Nová úloha učitele

Obecně platí, že množství vědomostí a dovedností posluchačů, rozvoj myšlení a osobnosti jsou významně určovány těmi metodickými postupy, které užívá učitel ve své práci.

V literatuře se často setkáváme s tím, že použitím didaktické techniky se učitel zbavuje monotónní a rutinní práce. Touto otázkou se kromě jiných autorů důkladně zabýval V. Kulič. Říká, že *ve většině profesí je termín „rutinní činnost“ chápán jako činnost a aktivita, kterou zkušený pracovník prováděl velmi často a tato činnost*

nevyžaduje příliš mnoho vědomé pozornosti nebo tvořivého úsilí a kterou začíná člověk po nějaké době provádět téměř automaticky. V dobrém smyslu je rutina základem každé profesionální činnosti, např. účelem školení pro obsluhu didaktické činnosti je získat rutinní návyky a dovednosti. Proto Kuliš navrhuje nazývat jako rutinní a monotónní činnosti ty, jejichž zautomatizováním se ušetří energie a čas na netvořivé úkony učitele.

Při nasazování techniky je třeba respektovat osobnost učitele a místo technických prostředků ve výchovně vzdělávacím procesu. Je třeba vzít v úvahu, že u učitele dojde k přesunu různých činností a posílí se jeho řídicí funkce. Technické prostředky mu slouží k řízení výchovně vzdělávacího procesu, a proto je třeba, aby znal dokonale možnosti jejich využívání, manipulace, kompatibilitu a byl schopen i v případě potřeby odstranit jednoduchou závadu. Techniku je třeba uplatňovat takovým způsobem, aby se pedagog mohl uvolnit od těch činností, které za něho mohou různá didaktická média realizovat. Při dobré organizaci, promyšleném přístupu a zvládnutí nových požadavků pak stoupá prestiž učitele v očích posluchačů. Pokud jde o vlastní činnost pedagoga, očekává se, že se její náplň bude stále více přesunovat k výchovným, diagnostickým a regulačně stimulujícím funkcím. To však předpokládá nejen rozsáhlé využívání moderní didaktické techniky ve výchovně vzdělávacím procesu, ale i zvládnutí teorie a praxe s nejnovějšími elektronickými systémy podle požadavků daného předmětu, stupně a druhu školy.

Učitel a jeho slovo, zvláště v cizích jazycích, zůstane i v té nejmoderněji vybavené laboratoři významným faktorem celého vyučovacího procesu. Jeho úloha se ale poněkud mění: **pedagog plní současně funkci režiséra, který podle předem připraveného scénáře řídí výuku tak, aby mluvené slovo bylo vhodně doplňováno obrazovým či zvukovým názorným materiálem.** Obvyčejný stůl se změnil v řídicí panel s možností dálkové ovládat diapojektor, televizi, video, různá mikroprocesorová zařízení nebo počítač. Uzavřený televizní okruh, kamera, monitory zabudované ve stolech nebo sluchátkových boxech posluchačů, zpětný projektor, promítací plátina, čtečky a mnohá další zařízení se stala pro naše posluchače cizích jazyků zcela samozřejmou součástí výchovně vzdělávacího procesu.

Je třeba vytvářet nezbytné předpoklady i pro efektivní sebevzdělávání učitelů, odstraňovat jejich zatěžování činnostmi nesouvisejícími s výchovně vzdělávacím procesem a zabezpečovat potřebné podmínky pro cílevědomou a tvůrčí práci. Nároky na učitele velmi vzrůstají. Musí být odborníky nejen v rámci předmětů své aprobace, ale musí zvládnout teorii a metody vyučování, orientovat se a umět zacházet s didaktickou technikou. Před vlastní výukou připravují učební materiál, pak řídí vyučovací proces, aktivizují, motivují a kontrolují posluchače a přitom neustále vytvářejí vhodnou psychologickou atmosféru ve třídě a přihlížejí k individuálním, sociálním i profesionálním zvláštnostem svých dospělých posluchačů.

Základem náročného výchovně vzdělávacího procesu ve výuce cizích jazyků zůstává osobnost učitele s jeho didaktickými schopnostmi a posluchači s jejich pílí a chutí získávat trvalé vědomosti individuálním studiem. Obsah, metody, organizační prostředky a formy výuky musí být vždy v souladu se soudobými požadavky vědy a techniky úměrně stupni rozvoje společnosti.

Učiteli musí být dána volnost ve volbě metod a přístupů, jak dosáhnout maximálního účinku, jak neustále podporovat zájem posluchačů. K tomu je nutný pedagogický takt, zkušenosti, schopnost poučit se z nezdarů, touha hledat nové cesty, poznat individuality posluchačů a podle toho volit individuální, diferencovaný přístup a metody. Základem všeho je ale dobrý vztah k lidem, citlivý přístup a snaha jim pomoci.

Informační exploze

Problém informovanosti o nových prostředích, jejich ovládnutí, získání, výměna nebo vlastní tvorba softwaru, zkušenosti s ověřováním nových metod a postupů jsou jedním z nejslabších míst v oblasti modernizačního úsilí. Učitel při svém pracovním vyžití již není schopen sám sledovat všechny technické novinky, odborné časopisy, systematicky si vyměňovat zkušenosti, navazovat nové osobní kontakty, publikovat a vytvářet (často i „vyrábět“) vlastními silami programy pro nejrůznější média. Velice často se proto stává, že díky nedokonalému a zcela nevyhovujícímu informačnímu systému vytváří „laik“ někdy to, co „profesionálové“ už dávno i ověřili v praxi. Každý pedagog by měl mít nejenom možnost přístupu ke zdrojům potřebných informací ze svého oboru, ale současně i povinnost se pravidelně zúčastňovat konferencí, seminářů, kongresů, akcí typu workshop a postgraduálních kurzů, aby si neustále doplňoval své znalosti, vědomosti i zkušenosti a získal přehled o orientaci v rámci dalšího profesionálního vzdělávání.

● Určitým řešením by mohl být např. *bulletin* vydávaný *Evropským informačním střediskem pro další vzdělávání učitelů UK v Praze*¹. Toto středisko se od roku 1976 podílí na několika projektech realizovaných v rámci programů UNESCO. Jeden program se týká automatizované dokumentace a výměny informací ve strojem čitelné formě, další je zaměřen na přípravu učitelů k využívání počítačů. Výsledkem prvního projektu je vybudování a udržování evropské databáze INSTEP². Dokumentografická báze je doplněna faktografickým fondem a knihovnou primárních pramenů, která je ze 75 % na mikrofiších. Rešerše a publikace přehledových analytických studií jsou distribuovány několika stům uživatelů (institucí nebo jednotlivců) ve více než 30 zemích podle jejich zájmů v rámci tematické gesce celoživotní vzdělávání pedagogických a školských pracovníků všech studijních oborů, funkčních kategorií i stupňů a typů vzdělávacích zařízení.

Databáze INSTEP a další služby včetně mezinárodní výměny informací jsou realizovány v UNESCO síti INED³. Koordinátorem této sítě je UNESCO IBE⁴ v Ženevě, který školí informační specialisty a usměrňuje práci na projektu automatizované dokumentace. Kromě toho přispívá Evropské informační středisko pro další vzdělávání učitelů (= EIS - DVU) svou prací výběrem z celosvětových pramenů o dalším vzdělávání učitelů abstrakty v angličtině. Tento výběr je interaktivně dostupný v databázi UNESBIB⁵ v Paříži a výhledově v Dakaru a Bangkoku. EIS-DVU se v letech 1988-1989 zapojilo do vznikající evropské sítě pro výměnu informací o dalším vzdělávání učitelů vysokých škol, jejímž koordinátorem je UNESCO CEPES⁶ v Bukurešti.

● Druhý projekt, zaměřený na přípravu učitelů k využití počítačů, se realizuje od období 1986-87 ve spolupráci s *UNESCO, odborem vysokoškolského vzdělávání a přípravy pedagogických pracovníků* a odborem pedagogických věd, obsahu a metod vzdělávání a programu *CODIESEE*⁷. Při programech vzdělávání učitelů v této oblasti jde o získávání dovedností ve všestranném využití výpočetní techniky nejen jako prostředku nebo pomůcky vyučování, ale také jako nástroje zkoumání a řízení výchovně vzdělávacího procesu a jako prostředku jejich vlastní odborné činnosti. Pozornost projektu UNESCO je zaměřena na **učitele všeobecně vzdělávacích předmětů, především na „počítačové neprofesionály“**, a to jak na jejich předběžnou přípravu a doškolení, tak na inovační a další vzdělávání v obecně uživatelské komunikaci s počítačem, v profesionálně didaktické aplikaci informační techniky i tvůrčím projektování informatizovaného pedagogického procesu.

V červnu 1989 se konal v Praze pracovní seminář EIS-DVU, aby zhodnotil zprávy o výsledcích ověřovací spolupráce a k výměně zkušeností na projektu PLUTO⁸ pomocí sítě EARN⁹. Závěrem byl stanoven cíl:

- dosáhnout optimálního šíření informací, výsledků výzkumu a zkušeností mezi systémy vzdělávání v Evropě
 - vzájemně si zpřístupňovat zdroje příslušných programů a podpůrných materiálů
 - udržovat principy samostatného myšlení ve vzdělávání učitelů pomocí výzkumných a reflektivních procesů na evropské úrovni.
- Seminář předložil UNESCO návrh, aby podporoval iniciativy v oblastech:
- inovace ve využívání komunikační techniky ve vzdělávání učitelů, např. síť PLUTO
 - vzájemné výměny odborníků
 - založit ústřední clearinghouse k všeobecnému informování o existujícím softwaru, jeho pedagogickém hodnocení a všech dostupných aplikacích.

Kromě toho by mělo na základě návrhu semináře UNESCO spolupracovat se skupinami expertů k identifikaci dalších výzkumů a uvážit založení odborných pracovních skupin.

Najdeme další způsoby jak zvýšit efektivnost a přitažlivost výuky cizím jazykům?

K efektivnosti a účinnosti výuky můžeme přispět vhodnou volbou i zpracováním nových učebních fondů na vědeckém základě, tzn. ne jednotlivých učebních materiálů, ale celých vzájemně navazujících komplexů doplněných poznámkami, které se budou účelně využívat. Autor učební pomůcky nebo didaktické náplně by měl vždy vysvětlit metodiku práce, popsat využitelnost v různých partiích učiva, možnost aplikace při rozvíjení poznatků o mezipředmětového charakteru a zobecnit své zkušenosti s používáním ve výuce.

▲ Současné moderní pojetí výuky klade a bude klást stále větší důraz na formativnost, tzn. na vytváření schopností a dovedností získat, zpracovat a tvořivě aplikovat nové informace. Proto je třeba přistoupit novým způsobem k práci

s videozáznamem. Je třeba, aby posluchač pouze pasivně nepřijímal výukové informace, ale jeho poznávací činnosti by měla být audiovizuálním programem řízena: potom bude nucen samostatně získané poznatky zpracovat. Na principu tohoto spojení jsou uloženy **interaktivní videosystémy**, tzn. kombinace videotechniky a počítače. Videotechnika posluchači zpřístupní informaci, motivuje ho k získání dalších poznatků, počítač reguluje přiměřenost tempa a objem nových sdělovaných informací. Zejména pro cizí jazyky skýtají interaktivní videosystémy velké možnosti co se týče variability použití. Výuka bude navíc daleko zajímavější, pestřejší, náročnější i efektivnější, ovšem pouze za předpokladu, že budeme plně respektovat funkční uplatnění tohoto zařízení.

Komplexní program elektronizace v oblasti výchovy a vzdělávání také přináší značné změny v organizačních formách, metodách a prostředcích vyučování a učení. Spojuje přednosti hromadného vyučování s různými formami a stupni vyučování individualizovaného. Využití elektroniky ve výuce cizích jazyků se stává důležitou složkou obsahu cizojazyčného vzdělávání, didaktiky vyučovacího procesu i prostředkem zobecňování zkušeností z praxe.

Jestliže chceme realizovat nové modely výuky a dosáhnout vyššího stupně jazykové připravenosti posluchačů, musíme beze zbytku využít možností, které nám poskytuje současná pedagogika, psychologie a další vědní disciplíny.

▲ **Sugestopedie** je často neprávem označována jako módní systém zvyšování efektivity výuky cizích jazyků. V posledních letech byla uskutečněna řada výzkumů na školách nefilologického směru a zkoumány možnosti spojení principů sugestopedie s programováním na základě poznatků biokybernetiky, psychologie, psychofyziologie, psychoterapie, psychofyziky a pedagogiky. Sugestopedická metoda přistupuje k posluchači jako biosystému a didaktickou techniku a učitele zkoumá jako biokybernetický systém, který může vstoupit s biosystémem (tzn. posluchačem) do režimu vzájemného informačně energetického ovlivňování. Nejobecnějším principem sugestokybernetické metody je optimalizace adaptivní interregulace v procesu informačního vzájemného ovlivňování mezi biosystémem a biokybernetickým informačním prostředím¹⁰. Základní formou realizace metody jsou různé druhy seancí. Prostředky prezentace informace jsou zatím chráněny patenty.

Výsledky experimentální výuky angličtiny, němčiny a francouzštiny na základě sugestopedické metody jsou velmi povzbudivé. Za 10 - 12 dní výuky, tj. 80 - 100 hodin „studenti“ zvládli 3000 - 4000 jednotek pasivní slovní zásoby. Kromě toho byli schopni hovořit na témata denního života a na elementární úrovni zvládli písemné vyjadřování.

▲ Další výzkumy z oblasti **relaxopedie**: zabývaly se efektem zvýšení počtu zapamatovaných jazykových informací ve stavu svalové relaxace. *Studentům - cizincům stačilo pouhých 200 hodin k tomu, aby mohli studovat obor v ruském jazyce.* Experimenty byly prováděny ve spolupráci s katedrami psychiatrie a fyziologie.

Sugestopedie i relaxopedie jsou ty nové směry ve výuce cizích jazyků, které bychom v žádném případě neměli opomíjet. Jsou dokonale slučitelné s principem aktivní komunikativnosti, vedoucím principem současné lingvodidaktiky.

V sugestopedické metodě se neuplatňují formy kontroly a hodnocení, jedním z hlavních způsobů organizace učební komunikace je tzv. hraní rolí. Práce v kurzech je organizována tak, že středem pozornosti je neřečový úkol, tzn. **jazyk by se měl měnit tak jako v reálné komunikaci z cíle v prostředek**. Rozšíření objemu paměti napomáhá psychická relaxace, gesta, mimika učitele, intonace, hudba, světlé barvy...

V podmínkách naší vysoké školy nefilologického zaměření přichází aplikace sugestopedické metody v úvahu pouze jako jedna ze zájmových forem práce. V běžných jazykových cvičeních je její používání nereálné, ale některé prvky můžeme s úspěchem využít. Je to např. příjemná pracovní atmosféra, ovzduší důvěry posluchače k učiteli i k sobě navzájem, partnerský vztah učitele a posluchače při zachování vedoucí úlohy učitele, rozvíjení představivosti, zdůraznění estetických prvků ve výuce, využívání především orálních forem práce s důrazem na aktivní komunikativnost...

Literatura:

- 1 KULIČ, V.: Člověk, učení, automat. SPN, Praha 1984, s. 33
- 2 Informace je zpracována na základě přednášky **Účast evropského informačního střediska pro další vzdělávání učitelů na programech UNESCO** přednesené na konferenci Elektronizace ve výchově a vzdělávání, konané ve dnech 4. - 7. září 1989 v Praze.
- 3 **INSTEP**: In-service Training of Educational Personnel. INSTEP pracuje v angličtině, ruštině a češtině.
- 4 **INED**: International Network of Educational Information
- 5 **IBE**: International Bureau of Education
- 6 **UNESBIB**: UNESCO Bibliography
- 7 **CEPES**: Centre Européen pour l'Enseignement Supérieur
- 8 **CODIESEE**: Programme of Co-operation in Research and Development of Educational Innovation in South and South-East Europe
- 9 **PLUTO**: Programme to link Universities and Teaching Organizations
- 10 **EARN**: European Academic Research Network
- 11 Informace byly získány v průběhu praktického zaměstnání na **Semináři vysokoškolské pedagogiky pro učitele cizích jazyků ve společném základu VŠ studia**, který se uskutečnil podle §3, odst. 2 směrnice č. 8 MŠ CSR č. j. 17852/83-31 O dalším zvyšování kvalifikace učitelů vysokých škol. Seminář organizoval Ústav rozvoje vysokých škol ČR.